

Dugonics András:
Magyar példa beszédek/jeles mondások

Szerencsések.

Alig hánta el a' lépes veszsőt, már is meg fogta a' madarat.

Bele szakadt ugyan a' jégbe, de kezei fölül maradtak.

El találta a' tárgygyat.

Ki vonta lábát a' sárbúl.

Akár hová mégyen, két karral fogadgyák.

Nagyra ment: mint Kandónénak fia.[1]

Ki felé áll már a' rúd.

Szerencsés ház, melyben a' szalonna meg avasodik.

Ki állotta a' próba hetet.

Búzában már a' nyúl, farka se láccik ki.

Ki kötött a' partra.

Addég éltem világomat, még szél fujta pántlikámat.

El nyerte az arany almát.[2]

Meg jött Antal Budárúl; zöld ágat hozott.[3]

Sokat szóllott néki a' kakuk.[4]

El nyerte az arany perecet.

Meg cserélte a' pártát, kontyot téve fejére.

Kézzel, lábbal várják minden vigasságba.

Jó helyre tette gatyáját.

Annak üdején jött a' Papnak sajtyára.

Meg törte a' jeget.

A' szélnek se hagyták lábait meg fúnni.

Jól imádkozott.

Téjben, vajban feresztik.

Szépen el kapta a' süveget.[5]

A' sövént kolbászbúl fonnya, sódorral támogattya.

Úgy játszik a' világgal, mint tenger a' szalma szállal.

Ha dolga úgy nem esett volna is, még is elég szerencsésen esett volna.

Hajja nyólna, ha kopasz lenne is?

Szerencsés csillagzatban született.

Jól forog malma.

Mindent az ablakon vetnek be néki.

Szerencsés malomban őrlött.

Fel tette a' bársony süveget.[6]

Akár mindennap' főttet egyen.

Ördög bajja sincs.

Vastag rendet vágott jól meg fentt kaszája.

Jó szél fújja vitorláját.

Pénzre talált.

Szerencsés órában született.

Szerencsés sörét, melyet a' sült nyúlban találni.

El adta búzáját.

Meg ette három szégyen nélkül a' tojást.[7]

Az Isten' nyila is csak mellette csap le.

Jó vize kerekeinek.

Roszsúl bánt volna véle a' szerencse, ha egy órával későbbre talált volna érkezni.

A' csupa szerencsére támaszkodni, vakmerészség.

Ki van a' barát csuklábúl.

Nagyobb szerencséje, mint maga.

Kazalban szénája.

Gályáját igen jó szellők fujdogállyák.

Feje se fájt soha.

Szerencse fűre talált.

Úzõbe nem vette a' szerencsétlenség.

Jó rendben szénája.

Tud valamit a' szerencsérül szõllani.

Túl már a' habokon.

Hold világ nélkül is szerencsésen el jár.

Jól meg szarvasodott.

Nem mindég fúj a' vak Tamás.[8]

Hátán kamarája, mint Tótnak a' bõltya.

Nem jó a' szerencsét meg boszszontani.

Torkig telik mindennel.

A' szerencsének hízelkedni se alku.

Túl már a' Tiszának felén.

A' leg nagyobb szerencse leg nagyobb félelem.

Fel mondotta a' leckét.

Tarts a' szerencsétül, ha nagyon hízelkedik.

Ki van félig a' zsákból.

Nincs nagyobb szerencse, mint a' jó házasság.

Annyi szalonnája: hogy reá avasodik.

Ne vágy oly szerencsére, melyet el nem bírhatt.

Át öltött a' tű fokán.

Az a' szerencsét meg nem tudgya böcsülni: ki csak egyszer is szerencsétlen nem volt.

Almát szed a' száraz fárúl is.

Semmire sincs gondgya.

Üstökbe mer kapni szerencsétlenséggel.

Meleg nyomát űzte, fel is találta.

A' ki áll; vigyázzon: hogy el ne essék.

Tele tarisznyája mindennel.

Gyűrűt váltott a' szerencsével.

Meg békélt leg nagyobb ellenségével.[9]

El lakott a' forrásbúl.

Boldog, ki a' hajót a' partról nézheti
Midőn vitorláját a' szél erőlteti.

Jó tehén alatt szopott.

Még a' terhet is könnyen hordozza.

Ő is a' Szőke' borja.

Egy Barátot se látott, midőn vadászni ment.

Kis királlyá lett.

Markában a' szerencse.

Leg szerencsésebb hajózás a' part mellett.

Van háza tüze.

Leg kellemetesebb sétálás a' tenger parton.

Eredgy jó szelek fúttával.

Jó szélnek eresztette a' vitorlát.

Jó fel fűzte bocskorát.

Fel kapaszkodott a' bércre.

Szerencse magzattya.

A' szerencsének üstökébe kapott; nem kopasz hátullyához kapdosott.

A' varjú a' tölgy fán ő néki krákogott.

A' partra úszott.

Ütheti már nyomát a' menykő.

Vetett ágyba fekszik.

Akár mit mozdícscon, könnyen el emeli.

Szerencse velence.[10]

Hamar kezet fogott a' jó szerencsével.

Előre várják a' kedvest.

Van ám annak mind méhhe, mind mézze.

Tud annak üdejében élni.

Senki se gondolhatta meg maga szerencsáját.

Hállóját is szerencsésen veti.

Él él az ember, ha nem tovább, is leg alább holtáig.

El került a' szelet.

Kint van immár a' hinyárbúl.

Mind eddég a' síkon el nem síkamodott.

Jól el élte világát.

A' leg nagyobb gombojagnak is van vége.

Írigy nélkül szerencsés.

Ritka nagy szerencse kis kevélység nélkül.

Nagyrúl nagyobbra megy.

Jól táncol, kinek hegedűsse a' szerencse.

Nincsen mindég tél

A' vetés is ki kél,

Nézd az erdőket.

Őszsze őszik tüsköt, bogarat.[11]

Ritkán bánik a' szerencse halkkal az emberrel.

Ha sebes a' lábod, meg gyógyúl.

Jó helyen tapogat.

A' betegség se tart mindenkor holttig.

Ki állotta a' sarat.

A' szerencse mind fel ülősdit, mind le vetősdit szokott játszani.

A' szerencsés gazd'aszszonnak tyúkjá nagyobbat tojik, mint a' szerencsétlennek lúdja.

A' szerencse próbálva jó.

Elég szerencsésen iparkodik, kinek a' szerencse semmi akadályt nem téssen.

A' szerencse nád szál, könnyen el törik.

Jó helyen kereskedik.

Jó helyen vetette meg a' hállót.

Játszik a' világgal, éppen mint laptával.

A' szerencsének ajándéka, álom-kíncs.

Noha nem is kereste, reá talált a' szerencse fűre.

Néha vaktában is szemre fordul a' kocka.

Majd el olvad a' hó.

Úgy dícsérik a' szerencsét, a' mint szolgál.

Nem mindég fúj az éjszaki.

A' gyémánt is el olvad, nem csuda, ha a' jég.

A' kár is hasznára fordul.

Kinek Pápa baráttya; könnyen lesz nagy Pappá.

Kinek Isten baráttya, semmi ellensége.

Szerencse kerék.

Szed fel vitorlád, ha Isten nagy szél ad.

A' méreg se árt néki.

Ki szerencsés, annál kapa nyél is el sül.

Hó' hátán is kincset ás, és talál.

Ha madarat farkon kapnak, és el száll; elégedgyék meg farka' tollával.

Borral mozdik, kolbászszaal törülközik.

El lakott, mint a' dob.

Senkinek sincs szerencséje gallérjához kötve.

[1] Kérdeztetvén Kandóné: minő tisztségben lenne katona fia. Azt mondá: hogy a' mint hallya

nagyra ment légyen. Tisztségének végezete így esne: ár, vagy káplár tehát, vagy Generál.

[2] Atalánta Senéusnak híres ékességű leánya a' futásban különös gyorsaságú lévén arra kérte attyát: hogy szüzességében élni engedgye. Mivel pedig sok kérői volnának hogy azokat el ijeszthesse, a' házasságot azon fel tétellel engedte meg az attya: hogy a' leg futóbbé légyen. A' kérő előre futna fegyver nélkül, utánna a' leány fegyveresen, és ha el érheti, le is vág hassa. Sokaknak el veszttek után, Hipomenes három ritka szépségű arany almákat vivén kebelébe, azokat egymás után a' leánnak elejébe vetvén, annak sebességét meg gátolta; így nyerte el Atalánta az arany almákkal egygyütt Hippomenest is.

[3] Akkori közmondás, mikor még Kis Mária Celben Budán fölül azon képe tiszteltetett a' Boldogságos Szűznek, melyet második József Császáruk a' Templomot másra fordítván az ó Budai szent Péter és Pál Templomába által vitette. Ezen képnek tiszteletére Magyar országnak minden részeiről, Pünkösöd napja tájján, máskor is sok Magyarok oda jöttek, és hazájokba vissza menvén pácájokra sok ágakat kötöttek. Azt szerencsésnek lenni mondották: ki a' zöld ágakkal haza érkezett.

[4] Azt tartják a' könnyen hívők: hogy magoknak annyi esztendőit ígérhetnek, mennyi kakuk szót, kikeletkor leg először hallanak.

[5] Ez a' közmondás a' Magyar táncnak egygyik neméből vette eredetét, melyet süveges táncnak neveztek. Ezt így írja le Altorjai B. Apor Péter: volt süveges tánc is. Itt egy férfi süveget vett kezébe, 's fel tartotta. Egygyet kettőt táncolva fordult; az után: a' mellyik aszszont, vagy leánt akarta, azt táncba vitte. Kettőt hármát fordultak. Azomban az aszszont, vagy leánt a' süveggel addég csalogatta: még ez a' süveget el kapta. El kapván a' süveget az aszszony, vagy leány, még kettőt hármát fordult véle, mint egy dűcsekedvén a' győzedelmen, azután megént olyan legént vitt magának, a' kit akart. Kettőt hármát fordúlván véle, a' süveggel kezdette a' legént csalogatni mind addég: még a' férfiú is el kapta. El kapván, szinte úgy táncolt a' férfiúval. Mikor jó mesteri voltak mind a' legént a' leány, mind a' leánt a' legény alkalmasint el fárasztották. Most az illyeneknek semmi kelete, sem a' szép lassu Magyar táncnak, hanem azt kiáltják: vonnyad a' Német, Francia, Tót táncot, és ekkor úgy ugordanak mind a' leány mind főképpen a' legény, mint a' kecskék.

[6] Az ékes süvegnek hordozásában mi gyönyörűségjök volt a' régieknek; elő adgya B. Apor Péter e' szavaival. Lássuk a' férfiakat is: Erdélyben régen mint jártak, 's micsodás köntösökben. A' férfiak azért ez előtt nagygya az embereknek nyuston süveget viselt pompára. Medaly rajta, 's abból kócsok toll állott ki. A' közönséges fő emberek jó féle gyöngyből csinált bokrétát viseltek. Nyárban pedig az ifiak virágból való bokrétát viseltek. Nyárban pedig az ifiak virágból való bokrétát is tettek fejkbe, vagy süvegjökbe fölül tévén a' gyöngyös vagy köves bokrétát. De a' közönséges fő emberek egy nyustos süveget viseltek. Az Úrfiak két három némelykor négy színű nyest, farkas süveget viseltek. Abban forgó, vagy kerecsen, vagy ráró toll volt kétfelé ki fordúlva; néha össze menve. Némelyek sas toll forgót. De az Úrfiak többnyire egy pár ráró, vagy kerecsen tollat, aranyba csinált, és drága kövekkel meg rakott forgóban. Olyat viselt Gróf Gyulafi László fő Bíróságában. De mindenek fölött gyönyörűséges volt, midőn három szál darú tollat köves medalyba rakva tettek az ifiak süvegökbe. Akkor sok darúkat tartottak a' Fejedelmi Urak fő emberek' udvarjokban. Mivel pedig a' darúk többnyire szürkék; kiki szedték tollokat szép

gyengén, és fa olajt öntöttek a' tollú' tokjába, és ismét helyre rakták a' ki szedett tollakat, úgy fehéredtenek meg. Mikor az olyas ifiak darú tollas süvegekben, lódingosan, tarsalosan fel ültenek a' széle bőrszőnnyel veresen festett köves, gyöngyös, kalarisos arannyal szőtt portai szerszámokkal cafrangokkal fel öltözött lovakra, annak is homlokán, üstök nyomtatónak hívták, bársonyra drága medályban rakott két három szál daru tollal, ezüst kengyelekben, lábainak csizmáján aranyos sarkantyú, gyémánttal, vagy rubinttal, vagy smaragddal meg rakott, utánna a' sok sas tollas parduc tigris, farkas bőrös szolga: azokon nagy arany, ezüst gombok, egynehány rend ezüst láncokra szorítva; elől az el készített sokféleképpen cifra vezeték paripák: meg ugratta magát szép móddal a' lovon, fűtták a' Török sípot, trombitát; bizony akár mely király' udvara Európában cum recreatione meg nézhette volna. És hogy példát hozzak elő: mikor Székely László házasodott, a' mely hintót vétetett mátkájának számára, mind a' hat szerekes lónak, a' hintó előtt, egy egy darú toll volt medalyba csinálva az homlokán. Maga' fejében is három szál darú toll. A' mely festett portai paripán űlt maga; annak két szál daru toll volt a' homlokán akasztva.

[7] Ezen közmondásnak eredetét fel találtam Altorjai B. Apor Péterben. Szavai ezek: nem akarom el múlatni azt is: hogy noha nem értem, de a' régi emberektől hallottam: valamikor valami leányhoz leán néző ment; tyúk tojást főztek, és azt a' legény elejébe tették. Azt ennek három szégyen nélkül kellett meg ennie. Elsőben: azt kellett nékie meg tudni: híg é? avvagy kemény? mert, ha a' híg tojást kemén gyanánt, vagy a' keményet híg gyanánt bontotta fel, első szégyene volt. Másodszor: mikor meg szóta, és fel keverte, 's valami ki folyt, a' tojásból; második szégyene volt. Harmadszor: a' tyúk tojáshoz is annyi kenyeret kellett szelnie, hogy meg érte vele; 's meg is ette véle a' tojást: másként ez lett volna a' harmadik szégyen.

[8] Azt a' szelet, mely éjszak, és kelet felül fú közép helyen, Vak Tamásnak nevezik mindenütt; abból az okból: hogy valamelyik Magyar városban a' városnak vége felé Tamás nevezetű ember lakott, kit mivel osztán meg vakúlt, vak Tamásnak nevezték.

[9] Némely bor iszák halálos betegségben esvén, midőn azt hallaná a' Paptól: hogy nem lenne annak tanácsos meg halni, ki ellenségével meg nem békéllene. Erre feleségét maga elejébe hívattya, és neki azt mondotta: hozz egy pohár vizet, mert tellyes életemben e' volt leg nagyobb ellenségem.

[10] Midőn valaki meg se álmodott szerencsére jut, akkor mondgyuk ezt. Eredett Velence várossának hirtelen fel épülésséből. Azon emberek, kiket Attila oda zaklatott, hamar tettek egy városra szert, és magokat azzal igen szerencséseknek tartották.

[11] Szerencsésnek mondgyák a' Magyarok azokat, kiknek egészséges gyomrok vagyon, és minden tüsköt, minden bogarat meg emíszthetnek.